

Kasvatus ja politiikka

Mika Ojakangas

Nykyään kenties ajatellaan, että kasvatuksella ja politiikalla ei ole mitään tekemistä toistensa kanssa. Eräässä mielessä tämä onkin aivan oikea ajattelutapa, sillä politiikka ja kasvatus on käytäntöinä mahdollisimman kaukana toisistaan. Poliitiikka – joka on vapaiden ja tasa-arvoisten täysi-ikäisten ihmisten neuvottelukäytäntöä yhteisten asioiden ympärillä – sulkee ulos lapsen ja tämän kasvatuksen, sillä lapsi ei ole vapaa eikä tasa-arvoinen eikä kasvatus ole koskaan vain neuvottelua. Silti jo Platonista lähtien kasvatusta on pidetty oleellisena tekijänä poliittisen järjestyksen suhteen. Sillä Platonin mukaan kasvatuksessa luodaan se persoonallisuuden perusta, jolle poliittinen järjestys perustuu. Jos tämä todellakin pitää paikkansa, ei ole yhdentekevää, miten kasvatus moderneissa yhteiskunnissakaan järjestetään. Se, mitä ihanteita lapsille opetetaan, vaikuttaa suoraan siihen, miten he kansalaisina tulevat omaksumaan oman poliittisen roolinsa. On aivan eri asia, tolkutetaanko lapsille vapautta ja tasa-arvoa vai isänmaan puolesta uhratumista, korostetaanko solidaarisuutta ja muiden huomioon ottamista vai sanotaanko, että kunkin on pärjättävä omillaan ja että maailma on kova paikka, jossa vain voittajat palkitaan. Hyvin paljon – ellei nyt ihan kaikki, niin kuin Aristoteles sanoi – riippuu kasvatuksesta.

Eikä kyse ole vain niistä ihanteista, joita kasvatettavan eteen kuljetetaan. Niin ikään se, miten kasvatetaan, on viimeistään tässä meidän modernissa maailmassamme paljastunut olennaiseksi tekijäksi. Jo Platon ja Aristoteleskin korostivat sitä, että kasvatuksessa tulee käyttää

määrättyjä menetelmiä – esimerkiksi sopivaa musiikkiharrastusta tai urheilua. He eivät kuitenkaan vielä erotelleet erilaisia konkreettisia kasvatustapoja, jotka meille ovat jo hyvin tuttuja. Nykyään ei ole yhdentekevää, käytetäänkö kasvatuksessa ankaria vaiko lempeitä menetelmiä. Pikemminkin näyttää siltä, että nimenomaan näistä tekijöistä – ennemminkin kuin lapsen eteen asetettavista ihanteista – on tullut ensisijaisen tärkeitä. Hyvän kansalaisen kasvattaminen ei tarkoitaakaan enää vain sopivien ihanteiden tarjoamista vaan samalla muun muassa sitä, että pidättäydytään väkivallasta ja ankarasta kurista, että otetaan lapsen tarpeet huomioon, että pyritään löytämään kullekin lapselle erikseen sopivia kasvatustapojen ja niin edelleen.

Mielestäni kumpaakaan näistä ei pidä unohtaa, kun tarkastellaan kasvatuksen ja politiikan suhdetta. Kasvatus vaikuttaa – sekä ihanteiden että menetelmien tasolla – edelleenkin siihen, millainen meidän yhteiskuntamme on, mitä siinä pidetään arvossa ja mitä arvottomana. Tästä syystä jokainen äiti ja isä, jokainen opettaja ja kasvattaja on samalla yhteiskuntajärjestystä luova tekijä, jopa sen eräänlainen perusta. En tarkoita, että kasvatus suorastaan määrää, millainen ihmisestä aikuisena tulee, mutta lapsuudessa joka tapauksessa asetetaan se kivijalka, johon ihmisen myöhempi kehittyminen perustuu.

Näiden seikkojen takia kasvatus ei ole suinkaan poliittisestikaan yhdentekevä asia. Eikä ole ihme, että lastenhoidosta ja kasvatuksesta yleensä on tullut yleisen poliittisen huolen aihe. On totta, että kaikissa yhteiskunnissa ei olla kiinnitetty huomiota yleiseen, koko kansakuntaa koskevaan kasvattamiseen. Kasvatus ei ole aina ja kaikkialla ollut yhteinen asia eikä se ole kuulunut yhteisten asioiden hoidon piiriin. Tämä on kuitenkin johtunut yhteiskunnan poliittisen järjestäytymisen muodosta. Jos yhteiskunta on vahvasti hierarkkinen, niin kuin keskiaikainen feodaaliyhteiskunta tai uuden ajan alun monarkiat, kasvatushuolen kohteena ovat olleet vain ylimmät eli hallitsivat kansankerrokset. Demokratioissa asia on kuitenkin toisin. Koska koko kansa ymmärretään suvereenina, toisin sanoen ylimpänä hallitsijana, on pidetty selvänä, että koko kansa tarvitsee jonkinlaista kasvatusta. Yleinen oppivelvollisuus on kaikkialla kytkeytynyt yleiseen demokratisoitumiskehitykseen.

Monarkioissa riitti, että alamainen osaa totella, mutta demokratioissa, joissa alamaisen kategoriaa ei edes tunneta, kaikkien on kyettävä ottamaan osaa myös hallitsemiseen. Käsitys siitä, että on osavastuussa kokonaisuuden hyvinvoinnista, ei kuitenkaan ole mitenkään automaattisesti kehittyvä ominaisuus, niin kuin esimerkiksi Venäjän nykytilanteesta voidaan päätellä. Se edellyttää kasvatusta, joka vastaa demokraattista valtiomuotoa. Se edellyttää sellaisten ihanteiden kuin vapaus ja tasa-arvo juurruttamista jo varhain.

Demokratia ei kuitenkaan ole ollut ainoa yllyke järjestettäessä koko kansaa koskevaa yleistä kasvatusta. Toinen, toki demokratiaan läheisesti liittyvä yllyke on ollut kansallisvaltion nousu 1800-luvun alusta lähtien. Sen seuraukset eivät kuitenkaan ole olleet välttämättä vain positiivisia. Siinä missä demokraattiset kansallisvaltiot ainakin jossain määrin pyrkivät korostamaan yksilönvapautta – ja autonomiaa – sekä kansalaisten tasa-arvoa, totalitaristiset kansallisvaltiot ottivat kasvatuksen aivan toisenlaisen ideologian käyttöön. Nekin ymmärsivät, että kasvatusta on olennainen osa poliittisen järjestyksen muodostamisessa – ja sen ne tekivät jopa voimakkaammin kuin demokraattiset valtiot. Kansallissosialistisesta Saksasta ja sosialistisesta Neuvostotasavallasta tuli tosiasiasa eräänlaisia kasvatustalioita. Niissä kasvatusta ja poliittinen ideologia sidottiin välittömästi yhteen. Kasvatusta pyrkimyksenä on tuottaa kansalainen, joka toteutti ylhäältä annettua poliittista ohjelmaa vapaaehtoisesti – ja jopa iloiten. Toki tällainen tendenssi on ollut ominainen jossain määrin myös demokraattisissa kansallisvaltioissa, muun muassa Suomessa. Sillä ei ole vain niin, että itsenäistymisestä lähtien valtiollinen kasvatustalio olisi asettanut ihanteekseen kansalaisen autonomian ja keskinäisen tasa-arvon vaan yhtä lailla on korostettu ideologisen samanmielisyyden vaatimusta. Aito demokratia ei kuitenkaan voi sallia tällaista samanmielisyyttä. Sillä demokraattiset ideaalit – vapaus ja tasa-arvo – eivät edellytä mitään muuta samanmielisyyttä kuin näiden ideaalien kunnioittamisen. Kukin saa ajatella ja tehdä – laillisuuden piirissä – mitä tahtoo, kunhan ei häiritse toisen vapautta eikä kohtelee toista epätasa-arvoisesti.

Tämä edellyttää tiettyjä institutionaalisia takeita. Yleisellä tasolla se merkitsee tietenkin oikeusvaltioperiaatteen toteutumista, mutta sillä on kasvatuksenkin osalta määrättyjä vaatimuksia. Kasvatus ei saa olla välittömässä yhteydessä spesifeihin yhteiskunnallisiin intresseihin. Juuri tämä oli totalitarististen maiden totalitarismin yksi peruslähtökoh- ta – eikä sitä demokraattisissakaan maissa ole kokonaan sivuutettu. Kasvatus valjastetaan milloin kansakunnan mahtavuuden, milloin sen rikkauden – esimerkiksi kilpailukyvyyn – palvelukseen. Aidosti demo- kraattisissa valtioissa on pidettävä huolta siitä, että tällainen ideologi- nen tai sosiaalisiin, poliittisiin tai taloudellisiin intresseihin liittyvä ajattelutapa ei tunkeudu yhteiskunnan kaikille tasoille. Sillä niin kuin jo Aristoteles sanoi, liian suuri yksimielisyys ei todellakaan ole hyväksi valtiolle vaan päinvastoin sen uhka. Aito demokratia edellyttää monia erilaisia näkökulmia ja näiden näkökulmien keskinäistä kohtaamista – siitäkin huolimatta, että tästä syntyisi ankarakin kiista. Sillä kiista ei suinkaan ole jotakin, joka on pelkästään haitallista. Me kuulemme usein sanottavan, että ne poliitikot vain turhaan kiistelevät ja juonittelevat asioista. Miksi emme antaisi asiantuntijoiden vain päättää asioista – hehän tietävät asiat kuitenkin parhaiten. Aidosti demokraattisessa valtiossa tällainen ajattelutapa on kuitenkin vaarallinen. Sillä mihin- kään olennaiseen poliittiseen kysymykseen – esimerkiksi kysymykseen kasvatuksesta – ei ole yhtä oikeaa vastausta. Paraskin vastaus on joka tapauksessa kompromissi – ja juuri politiikan kiistakenttä on se, jossa noita kompromisseja tehdään.

Mitä takeita meillä sitten on, ettei kasvatus olisi välittömässä yh- teydessä yhteiskunnan spesifeihin poliittisiin intresseihin? Yksi keskei- nen tae on yksityisen alueen – eli kodin – suhteellinen autonomia. Sa- non suhteellinen, sillä on tietenkin tapauksia, jolloin yhteiskunnan on puututtava kodin tapahtumiin, erityisesti silloin kun lapsen välittömien tarpeiden tyydytys on uhattuna. Tällainen autonomian rikkoutuminen on kuitenkin eri asia kuin se, että kussakin kodissa voidaan antaa sellaisia eväitä tulevalle elämälle niin kuin halutaan, kunkin perheen oman perinteen ja omien intressien pohjalta. On tietenkin totta, että nyky-yh- teiskunta on monessa suhteessa homogeenisempi kuin perinteiset yh-

teiskunnat. Tämä johtuu ensi sijassa yhteiskunnallisten hierarkioiden – säätyjaon ja jopa jossain määrin luokkajaon – katoamisesta. Tämän taustalla on tietenkin itse demokratia, jossa tasa-arvo asetetaan vapauden ohella korkeimpana arvona. Sen lisäksi on otettava huomioon joukkotiedotusvälineet ja niiden laajamittainen omaksuminen jokapäiväisessä elämässä, mikä lisännyt eri kansankerrosten samanlaisuutta. Silti ei voida väittää, että kaikkien kotien ja kaikkien perheiden arvo maailma olisi täysin yhdenmukainen. Eikä tätä yhdenmukaisuutta pidä edes toivoa, sillä niin kuin jo sanoin, aito demokratia edellyttää monia näkökulmia ja niiden yhteentörmäystä, ei täydellistä yhdenmukaisuutta.

Siksi pitäisi muistaa, kun puhutaan kasvatuksesta, että poliittisena – tai yhteiskunnallisena – päämääränä ei ole yhden oikean kasvatustavan löytäminen. Toki aidosti demokraattinen yhteiskunta edellyttää kasvatukselta määrättyjä yhteisiä tekijöitä, mutta nämä tekijät ovat pikemminkin eräisiin muodollisiin ihanteisiin liittyviä eikä niinkään kasvatustapaan liittyviä. Jokaisessa perheessä sovellettakoon niitä kasvatusmenetelmiä, jotka kukin perhe katsoo – oman elämänsä pohjalta – sopivaksi. Niinpä esimerkiksi näiden päivien teema, rauhankasvatus, vaikka se kuulostaakin erinomaiselta yleiseltä periaatteelta, ei voi muodostua normiksi, jota kaikissa perheissä tai kaikissa kasvatustapaissa olisi toteutettava – yhtä vähän kuin kasvatustapa militarismiin. Erilaisista perheympäristöistä nousee erilaisia kansalaisia – ja aidosti vapaan demokraattisen yhteiskunnan kannalta tämä on tervetullut asia.

On valitettavaa, että viime vuosikymmeninä kasvatuksen poliittisuus on jossain määrin painunut kasvatustieteiden taka-alalle. Tämä ei suinkaan tarkoita, etteikö kasvatustieteiden edelleenkin olisi poliittisesti relevanttia. Kasvatuksesta ja kasvatuksen yhteiskunnallisuudesta on vain alettu puhua toisin termein. Enää ei mielellään aseteta mitään selkeitä aatteellisia ideoita – sellaisia kuin vapaus tai tasa-arvo, solidarisuudesta puhumattakaan. Pikemminkin tämä kasvatuksen yhteiskunnallinen funktio tuodaan esiin puolineutraalein termein. Kasvatus on tärkeää yhteiskunnan kannalta, mutta tällöin puhutaan yleensä vain niistä, jotka eivät näytä sopeutuvan yhteiskuntaan. Sopeutuvuudesta

tehtiinkin jo heti toisen maailmansodan jälkeen kasvatuksen yleinen ideaali. Ongelmana tässä on vain se, että sopeutuvuudella ei tosiasias-
sa ole mitään määriteltävissä olevaa sisältöä. Sopeutuvuus ja sopeutumisen on aina ja kaikkialla mihin tahansa yhteiskunnalliseen järjestykseen sopeutumista. Sopeutuminen ei erota toisistaan tyranniaa, monarkiaa eikä demokratiaa. Kaikkiin näihin voidaan todellakin sopeutua – eikä se demokraatiksi itsensä luokittelevan politiikantutkijan näkökulmasta ole suinkaan mikään hyvä asia.

Itse asiassa voitaisiin kärjistä, että aidosti demokraattisessa yhteiskunnassa kasvatusta pikemminkin vastustaa kuin pyrkii edistämään sopeutumista. Sopeutuminen on nimittäin autonomiana ymmärretyn vapauden vastakohta. Sopeutuminen on välitöntä mukaan menemistä, sulautumista yhteiskuntaan. Se on vallitsevien arvojen kyseenalaistamista omaksumista. Aidosti demokraattisessa yhteiskunnassa olennaisempaa kuin pelkkä sopeutuminen on pikemminkin kyky nousta vastarintaan. Erityisesti tämä on olennaista silloin kun ilmenee, että vapaus ja tasa-arvo, nämä demokratia tukipylväät, on uhattuna. Jopa silloin, kun yhteiskunta itse näyttää turmelevan näiden ideaalien toteutumista, mitä todellakin tapahtuu, on kyettävä nousemaan vastarintaan. On kyettävä vastustamaan kaikkea sitä, mikä on näiden ideaalien valossa sietämätöntä: alistamista, riistoa, epäoikeudenmukaisuutta. Siihen ei todellakaan kyetä, jos kasvatuksen päämääräksi valitaan vain sopeutuminen, sillä alistamiseen, riistoon ja epäoikeudenmukaisuuteenkin voidaan sopeutua. Ihminen on todellakin melko sopeutuva eläin.

*

Tähän asti olen puhut siitä, miten kasvatusta vaikuttaa poliittisen järjestyksen muotoutumiseen – mikä tekee kasvatuksesta poliittista. En kuitenkaan ole vielä sanonut mitään siitä, miten politiikalla itsellä voidaan vaikuttaa kasvatukseen konkreettisen ehtojen toteutumiseen demokraattisessa yhteiskunnassa. Toki jo se, että kasvatuksessa asetetaan korkeimpina poliittisina ideaaleina vapaus ja tasa-arvo edellyttää sitä, että siitä ensin päätetään poliittisella tasolla. Silti se edellyttää konkreettisempia toimenpiteitä kuin pelkästään julkilausumat. Se edellyttää,

vaikka tämä tietenkin on yksilön autonomian kannalta tavallaan paradoksaalista, määrättyä propagandaa ja sen toteuttamista erilaisten kasvatusinstituutioiden välityksellä.

Oleennaista tässä on kuitenkin, että tuon propagandan poliittinen luonne kerrotaan – että sanotaan, mistä tässä ideaalien teroittamisessa on oikeastaan kyse, nimittäin määrätyn yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämisestä. On tietenkin totta, että vapaus ja tasa-arvo ovat meille jotakin niin itsestään selvää, jotakin niin tuttua ja jo varhain perinteessäkin opittua, että ne toteutuvat kasvatuksen kaikilla tasoilla lähes automaattisesti. Silti tästä perinteen välittymisestä ei saa koskaan olla liian varma. Vuosi toisensa jälkeen se täytyy teroittaa uudelleen kasvattajien mieleen – ja kasvattajien on vuosi toisensa jälkeen teroitettava se kasvatettavien mieleen. Tämä ei kuitenkaan voi tapahtua missä tahansa olosuhteissa. Siksi onkin jatkuva aktuaalinen poliittinen kysymys, miten kasvattajien välitystehtävä on järjestettävä. Mitkä puitteet yhteiskunta, joka ei suinkaan ole mikään monoliittinen kokonaisuus vaan poliittisten kiistojen kenttä, voi tarjota kasvattajille?

Ensimmäisenä tulee mieleen materiaaliset olosuhteet. En tarkoita niinkään sitä, että kasvattajien varallisuuden on jatkuvasti kasvatettava, jotta ylipäättään mikään kasvatustehtävä voisi onnistua. Aito demokratia voi hyvinkin olla köyhä. Sen sijaan se ei voi olla kovinkaan epätasa-arvoinen. Sillä tasa-arvon korostaminen silloin, kun yhteiskunta ilmiselvästi on epätasa-arvoinen sen materiaalsen hyvinvoinnin osalta, on jossain määrin tekopyhää. Näyttääkin siltä, että kun yhteiskunta tulee materiaalisesti entistä epätasa-arvoisemmaksi, tasa-arvon ideaali tulee hylätyksi kuin itsestään. Tilalle astuu kilpailu ja kunniantavoittelu, jotka niin kuin Montesquieu aikanaan sanoi, ovat pikemminkin monarkioihin kuin demokraattisiin yhteiskuntiin liittyviä hyveitä.

Toisaalta materiaaliset edellytykset tasa-arvoon ja vapauteen kasvattamisessa näkyy siinä, missä määrin yhteiskunta on valmis suhteellisesti sijoittamaan varallisuutta kasvatustehtävän onnistumisen edellytysten toteutumiseen. Konkreettisesti tämä merkitsee tietenkin kotien, koulujen ja ylipäättään kaikkien kasvatusinstituutioiden materiaalista tukemista. Yhteiskunnan olisi nähtävä se pitkän tähtäimen poliittinen

merkitys, joka kasvatuksella sille itselleen on. Enkä edelleenkään tar-koita vain sitä, että kasvatuksesta – ja etenkin opetuksen laadusta – pit-källe riippuu esimerkiksi se, miten kilpailukykyinen Suomi on. Kansal-linen kilpailukyky ei ole ensisijainen demokraattisen yhteiskunnan kansalaisen hyve, vaikka toisinaan sellaisen kuvan julkisesta keskuste-lusta saakin. Ensisijainen demokraattisen yhteiskunnan kansalaishyve on se, että hän omaksuu demokraattiset ihanteet, vapauden ja tasa-ar-von. Lisäksi voi toki olla muitakin demokraattisia hyveitä – ensi sijassa tulee mieleen solidaarisuus – mutta solidaarisuuskin on tavallaan tasa-arvon eräs sovellutus. Ainakin silloin, kun tasa-arvoa ei ymmärretä yk-sinomaan muodollisena hyveenä vaan sillä on konkreettinenkin perus-ta, mikä tarkoittaa todellista eikä vain kuviteltua tai periaatteellista tasa-arvoa.

Materiaalisten olosuhteiden lisäksi politiikalla voi olla vaikutusta henkisiin olosuhteisiin. Olennainen kysymys on tällöin, miten luoda demokraattiselle hengelle otollinen ilmapiiri. Tämä edellyttää kasvatta-jien itsensäkin kasvattamista. Tasa-arvon osalta on tähdennettävä kas-vatuksessa sitä, että jokainen lapsi on yhtäläinen, yhtä arvokas ja yhtä oikeutettu ottamaan osaa esimerkiksi leikkiin. Vapauden osalta se mer-kitsee vuorostaan sitä, että opetetaan sietämään erilaisia mielipiteitä ja näkökulmia. Sillä aito demokraattinen yhteiskunta, sen poliittinen elä-mä, perustuu erilaisten ihmisten erilaisten mielipiteiden kohtaamiseen tasa-arvoisella näyttämöllä – ei erilaisten mielipiteiden polkemiseen tasa-arvon nimissä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että jo-kaisen erilaisuus on otettava viimeiseen asti huomioon – ei etenkään kun kyse on joukkokasvatuksesta esimerkiksi koulussa. Erilaisuus ei sinällään ole sama asia kuin erilaiset mielipiteet. Erilaisuudella ja sen huomioon ottamisella on rajansa – ja tämä raja on lasten tasaveroinen kohtelu.

*

Tähän asti olen puhunut siitä, millä tavoin kasvatusta on poliittisesti mer-kityksellistä, mutten vielä juuri lainkaan niiden erosta. Niillä on kuiten-kin merkittävä ero, sikäli kuin kasvatusta ei koskaan voi olla yksinomaan

poliittista, eikä politiikka voi koskaan olla kasvatusta. En tarkoita, että politiikka on kokonaan suljettava ulos kasvatuksesta, sillä niin kuin jo sanoin, kasvatusta on pyrittävä järjestämään, kuten Aristoteles aikoinaan korosti, valtiomuodon mukaisesti. Koska valtiomuotona on kuitenkin demokratia, joka perustuu kansalaisten autonomiaan ja tasa-arvoon, kasvatusta ei voida – eikä sitä tule – politisoida kokonaan. Sitä paitsi kasvatusta itsessään on epätasa-arvoinen tapahtuma. Paradoksaalisesti se onkin tasa-arvoisen yhteiskunnan epätasa-arvoinen perusta. Sillä tasa-arvoisten välillä ei ole kasvatusta, minkä takia se yhteisten asioiden hoito, jota politiikaksi kutsutaan, ei koskaan voi olla kasvatusta sanan varsinaisessa merkityksessä. Toki kasvatuksen pyrkimyksenä on saattaa lapsi tasa-arvoiseen asemaan aikuisen kanssa, mutta tämä onkin kasvatuksen päämäärä – ei sen lähtökohta. Toisaalta politiikassa, jossa toimijoina ovat aikuiset ihmiset, ei voi olla kasvatusta. Poliitiikka, joka on puhetta ja toimintaa tasa-arvoisten, perustuu suostutteluun – ei kasvatukseen.

Jos kasvatusta itsessään on epätasa-arvoinen tapahtuma, on se myös epävapaa tapahtuma. Kasvatettava ei koskaan voi olla samassa määrin vapaa kuin kasvattaja. Sillä kasvatusta on monessa suhteessa pakkoa, käskemistä ja määräämistä. Tämä on kuitenkin jälleen politiikan vastakohta, sillä politiikan lähtökohtana on vapaus, puhe ja toiminta tasa-arvoisten ja vapaiden ihmisten välillä. Niinpä voitaisiinkin sanoa, että kasvatusta on epätasa-arvoinen ja epävapaa käytäntö, jonka päämääränä demokraattisessa yhteiskunnassa on niiden vastakohta, tasa-arvo ja vapaus. En toki tarkoita, että kasvatusta on pelkästään pakkoa. Pakko kuuluu siihen, mutta se ei ole kasvatuksen olemus. Kasvatuksen olemus on sen sijaan rakkaus. Rakkaus on sen sijaan jotakin, joka ei taaskaan kosketa politiikkaa. Keskeinen kysymys onkin, millä tavoin kasvatusta, joka on rakkautta, pakkoa ja epätasa-arvoa, voidaan yhdistää politiikkaan eli tasa-arvoiseen ja vapaaseen puheeseen ja toimintaa. Yksinkertaisesti siten, että vapaudesta ja tasa-arvosta tehdään kasvatuksen päämääriä – ei sen lähtökohtia. Tähän – aivan kuten mihin tahansa päämäärään – päästään kuitenkin vain, jos muistetaan kasvatuksen olemus, nimittäin rakkaus. Rakkaudella en tässä kuitenkaan tarkoita vain välitöntä tunnetta,

joka kasvattajalla on lasta kohtaan vaan välittämistä. Välittäminen on tällöin ymmärrettävä sen kahdessa merkityksessä. Yhtäältä se on todellakin lapsesta välittämistä, huolenpitoa hänen tarpeistaan. Toisaalta se on nimenomaan joidenkin ihanteiden välittämistä – ja demokraattisen politiikan suhteen nämä ihanteet ovat juuri vapaus ja tasa-arvo. Tällainen ihanteiden välittäminen ei kuitenkaan voi tapahtua siten, että kasvatuksessa toteutetaan näitä ihanteita niin, että lapsi jätetään vapauden armoille tai että hänet kohotetaan jo pienenä tasa-arvoon kasvattajan kanssa. Lapsen vapauttaminen liian aikaisin ei merkitse muuta kuin heitteillejättöä. Toisaalta se, että hänet kohotetaan liian aikaisin tasa-arvoon kasvattajan kanssa, ei merkitse sitä, että hän oppii arvostamaan tasa-arvoa – pikemminkin hän alkaa helposti halveksia kasvattajaansa. Tästä syystä kasvatukseen on oltava lapsen ohjaamista ja johtamista – pikku hiljaa – vapautteen ja tasa-arvoon, niiden kunnioittamiseen. Mutta vain silloin kun tämä ohjaaminen ja johtaminen tapahtuu välittämisen ilmapiirissä, voidaan siltä odottaa positiivisia tuloksia. Sillä ilman välittämistä, ilman huolehtivaa rakkautta ja ihanteiden siirtämistä sukupolvelta toiselle, lapsi oppii vain vihaamaan niitä ihanteita, joita hänelle tarjotaan.

Tämä on siis kasvatuksen ja politiikan suhde. Se on perinpohjin epäsymmetrinen, muttei lopulta kuitenkaan yhteen sovittamaton. Ja sekin, että niiden välille aukeaa kuilu – että niiden periaatteet poikkeavat radikaalisti toisistaan – on myös aidosti demokraattisen yhteiskunnan tunnusmerkki. Se merkitsee sitä, että on olemassa poliitiikalta vapaa alue – alue, johon päivänpoliittinen ideologinen propaganda ei yllä. Se on suoja, joka ehkäisee yhteiskunnan sulkeutumasta itseensä, omiin ideologisiin uniinsa. Näistä nykyaikaisin on kenties juuri kilpailukyky, jonka valjaisiin jo pikkulapset haluttaisiin kytkeä. Tämä ei kuitenkaan ole haitallista vain kasvatuksen kannalta vaan myös demokratian kannalta, sillä saman ajattelutavan ulottaminen yhteiskunnan kaikille aloille riistää demokratian olennaisen edellytyksen: nimittäin näkökulmien moninaisuuden. Tämä moninaisuus voi syntyä vain erilaisten kotien, erilaisten kasvatustapojen ja erilaisten elämänmuotojen pohjalta. Ja kasvatusta demokraattisissa yhteiskunnissa on nimenomaan näiden eri-

laisten näkökulmien yhteen saattamisessa, mutta ilman yhdistämistä. Ainoa yhdistävä side on, että sitoudutaan vapauteen ja tasa-arvoon, toisin sanoen ihanteisiin, joiden puitteissa jokin sellainen kuin erilaisten yhteen saattaminen ilman yhdistämistä on edes mahdollista.